

М. А. Кальницька

Ужгородський національний університет, м. Ужгород, Україна

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Досліджено такі комплексні категорії соціального розвитку, як політика доходів та їх оподаткування, перерозподіл бюджетних соціальних трансфертів, соціальне розшарування, видатки населення, якість життя, сфера медичних послуг щодо конкретної особи, суб'єкта господарювання, а також на галузевому, регіональному та загальнодержавному рівнях. Показано, що на основі тристороннього партнерства та взаємодії інституцій соціальної і громадянської інфраструктури можливе забезпечення якісної модернізації системи соціального забезпечення та підвищення рівня якості життя населення. Описано модель розрахунку вартості людського капіталу, яку запропоновано декомпонувати на людський, організаційний та споживчий. Запропоновано використовувати низку показників для оцінювання людського капіталу: освітньо-кваліфікаційний рівень, продуктивність, коефіцієнт віддачі інвестицій та якість економічних умов відтворення, грошова вартість індивіда та міра реалізації його можливостей, а також рівень конкурентоспроможності, сформованість сучасних систем життєзабезпечення. Описано підходи до оцінювання рівня сформованості соціальної інфраструктури. Показано доцільність інтегрального оцінювання її стану за чотирма групами індикаторів: освіта, охорона здоров'я, житлово-комунальне господарство, культура, з урахуванням регіональної диференціації. Доведено необхідність розширення переліку індикаторів та формування системної сукупності показників.

Ключові слова: соціальна політика; соціальна інфраструктура; моніторинг; людський капітал; системи життєзабезпечення.

Вступ. Сучасна державна політика соціального розвитку є актуальним питанням сьогодення та зазвичай дослідники розглядають її як структурний багатокомпонентний комплекс, однак кількісний та якісний аналіз його складу потребує значних науково-прикладних досліджень. Прийняття виважених управлінських рішень потребує належного інформаційно-аналітичного забезпечення, тобто актуалізується потреба в удосконаленні методології дослідження соціального розвитку. Завдання обґрунтування такої методики доволі складне і дискусійне щодо можливості вирішення, що можна пояснити надзвичайною комплексністю проблеми та різнохарактерних елементів, що входять до системи соціального розвитку. Відповідно потрібно враховувати надзвичайно велику сукупність показників, за якими будуть сформульовані неоднозначні (за тенденціями) висновки, або застосовувати наукові методи, які дають змогу отримати інтегральне значення.

Сучасні вітчизняні науковці (Varnalii, 2007) аналізують такі складники, як: стан людського розвитку, ефективність функціонування ринку праці, доходи та бідність населення, рівень системи охорони здоров'я, рівень освіти, соціальна інфраструктура, інституційне забезпечення державної регіональної соціальної політики. З іншого боку, значну увагу приділяють аналізу рівня якості життя населення (Ruban, 2009), ефективності сімейної політики, розвитку ринку праці та безробіття, системі пенсійного забезпечення.

У наукових роботах у галузі соціальної безпеки досліджують такі комплексні категорії, як: політика доходів та їх оподаткування, перерозподіл бюджетних соціальних трансфертів, соціальне розшарування, видатки населення, якість життя, сфера медичних послуг (Vogolov, 2006). Вартими уваги є дослідження впливу на соціальний розвиток держави фінансової ефективності стану її суб'єктів господарювання, що є передумовою розвитку мікрорівневих соціальних інфраструктур та формування соціального партнерства як колективно-договірного регулювання соціально-трудова відносин на мезо-, макро- та мікрорівнях.

Аналізуючи параметри соціальної політики в рамках стратегії економічної безпеки держави, дослідники оцінюють такі аспекти соціального розвитку, як рівень доходів громадян, їх майнову диференціацію, рівень бідності, стан розвитку платіжних систем та фінансів підприємств, ефективність функціонування житлово-комунального господарства, секторів освіти та охорони здоров'я (Senchagov, 2005). Важливим параметром ефективності державної соціальної політики сучасні дослідники вважають також розвиток людського капіталу (потенціалу). Світовий досвід переконує, що послабити процеси соціальної диференціації можна шляхом формування і розвитку потужного і чисельного середнього класу.

Процес забезпечення соціального розвитку держави об'єктивно характеризується етапністю, що зумовлена

Інформація про авторів:

Кальницька Марина Анатоліївна, канд. екон. наук, доцент кафедри міжнародної політики. Email: kaf-intrelations@uzhnu.edu.ua

Цитування за ДСТУ: Кальницька М. А. Методологія дослідження системи соціального розвитку. Науковий вісник НЛТУ України. Серія економічна. 2017. Вип. 27(7). С. 85–90.

Citation APA: Kalnytska, M. A. (2017). Methodology of the Social Development System Research. *Scientific Bulletin of UNFU*, 27(7), 85–90. <https://doi.org/10.15421/40270715>

як природою задоволення потреб людей, так і потребою вибудовування багаторівневої та комплексної державної політики. Відповідно до теорії потреб (Maslou, 2008), держава має гарантувати громадянам головну цінність – життя, а також задоволеність первинних фізіологічних потреб та безпеки. Однак, у міру задоволеності вимог нижчого рівня, завданнями державної соціальної політики має бути створення умов для самореалізації особистості.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення передумов для оптимізації системи соціального розвитку.

Теоретико-методичні засади динамічно-структурної моделі соціального розвитку. На рівні особи проблеми соціального розвитку фокусуються навколо соціального оточення, доходів, витрат та доступності соціального забезпечення. На рівні суб'єкта господарювання додаються питання соціально-трудова відносин, соціального партнерства, організації і нормування праці, мотивації та оплати праці, її ефективності. Галузевий рівень охоплює проблеми соціальної забезпеченості населення за обраною фахово-професійною спеціалізацією. Регіональний та державний рівні враховують питання раціональності структури, соціальної диференціації в аспектах суспільних та соціальних груп, просторово-територіального розвитку, галузево-секторального та міжрегіонального виміру та у системі міждержавних зів'язань.

Відтак важливо визначити теоретико-методичні засади динамічно-структурної моделі оптимізації характеристик соціального розвитку в системі соціально-економічного зростання держави, що пропонуємо розглядати як сукупність таких складників (індексів):

$$I_{HCR} \setminus I_{IPP} \setminus I_{SSM} \setminus I_{GII} \setminus I_{SID} \setminus I_{FEP} \setminus I_{BI} \setminus I_{ME} \setminus I_{LP} \setminus I_{HS}, \quad (1)$$

де $I = 0,1$; I_{HS} – індекс рівня соціально-економічної безпеки особи; I_{LP} – індекс стану умов відтворення населення та трудових ресурсів потенціалу; I_{ME} – індекс рівня розвитку ринку праці, системи зайнятості населення та підвищення рівня якості трудового життя населення; I_{BI} – індекс зміни умов економіко-правового середовища підприємницької діяльності, самозайнятості населення, формування і розширення суб'єктів середнього класу; I_{FEP} – індекс підвищення фінансово-економічного стану суб'єктів господарювання та національної економіки, використання цих результатів у цілях соціального розвитку; I_{SID} – індекс рівня розвитку соціальної інфраструктури, внутрішнього ринку та системи соціальних і споживчих послуг; I_{GII} – індекс розвиненості параметрів громадянського суспільства та можливостей його інститутів; I_{SSM} – індекс міри модернізації системи соціального забезпечення населення та підвищення рівня якості життя; I_{IPP} – індекс людського розвитку, нагромадження інтелектуально-кадрового потенціалу та його використання в цілях інтелектуалізації соціально-економічного розвитку держави; I_{HCR} – індекс формування і реалізації людського капіталу суспільства (як головної мети реалізації соціальної політики держави).

Вважаємо, що основну увагу важливо звернути на наявність базових положень для соціально-економічної безпеки особи, а також забезпечити позитивну динаміку стану умов відтворення трудових ресурсів потенціалу. Зокрема, під час оцінювання та формування засад державної політики соціального розвитку варто враховува-

ти такі компоненти, як: чисельність населення, статевий і віковий склад, приріст, міграція, рівень і структура зайнятості, стан та система охорони здоров'я, умови життєдіяльності, стан навколишнього середовища та антропогенного впливу (Kutsenko & Ostafichuk, 2008).

Надалі необхідними є позитивні зміни на ринку праці, у середовищі підприємницької діяльності, самозайнятості населення, щодо формування і розширення суб'єктів середнього класу, підвищення фінансово-економічного стану економіки та її суб'єктів. Це створить ресурсні та фінансово-інвестиційні умови розвитку соціальної сфери, розбудови системи інституцій соціальної інфраструктури, внутрішнього ринку та мережі соціальних і споживчих послуг. На основі тристороннього партнерства, належного розвитку та взаємодії інституцій соціальної і громадянської інфраструктури можливе забезпечення якісної модернізації системи соціального забезпечення населення та підвищення рівня якості життя. Наступним прогресивним завданням стане покращення індексу людського розвитку, нагромадження інтелектуально-кадрового потенціалу та його використання для інтелектуалізації соціально-економічного зростання держави. Лише такими вважаємо необхідні послідовність і передумови позитивної динаміки за показниками формування та реалізації людського капіталу суспільства як головної мети реалізації державної соціальної політики.

Сучасні дослідники виділяють три визначальні підходи до оцінювання соціального розвитку: (1) на основі застосування обраного головного показника – характеристики; (2) за результатами вивчення кількох головних груп характеристик або кількох важливих показників; (3) на основі дослідження всієї можливої вибірки індикаторів, прямо чи опосередковано дотичних до стану розвитку й ефективності функціонування соціальної сфери. Причому цей підхід, зазвичай, завершується виведенням узагальнювального (інтегрального) показника стану соціального розвитку. Згідно з першим підходом, у наукових дослідженнях існують обґрунтовані методики оцінювання обсягу формування і ефективності використання людського капіталу, зокрема моделі грошової вартості особи (V_a):

$$V_a = \frac{P_0}{P_a} \left[\sum_{x=a}^{\infty} V^{x-a} P_x (Y_x \cdot E_x - C_x) \right], \quad (2)$$

де: V^{x-a} – вартість однієї грошової одиниці витрат через $x-a$ років, грн; P_x – коефіцієнт ймовірності того, що особа доживе до віку x ; Y_x – річний дохід працівника від часу x до $x+1$, грн; E_x – частка зайнятих від часу x до $x+1$, коефіцієнт; C_x – споживчі витрати особи від часу x до $x+1$, грн (Koritckii, 2000).

Описана модель адаптована і для розрахунку вартості людського капіталу (т. зв. виробничої вартості особи (C_a)):

$$C_a = V_a - \frac{V_0}{P_a \times V^a}. \quad (3)$$

Представники неокласичної теорії під час оцінювання людського капіталу пропонують враховувати обсяги інвестицій у працівників з боку освітніх закладів, суб'єктів господарювання, власних коштів громадян та держави. Однак витрати на освіту та підготовку не мають прямої кореляції зі зростанням обсягу знань та збільшенням таким чином людського капіталу. Не має відношення й аспект формування капіталу до аспекту

його використання як для соціального, так і для економічного розвитку. Окрім цього, на формування і ефективне використання людського капіталу на макрорівні впливає велика кількість чинників – наявність трудових ресурсів, демографічна ситуація, екологічні та техногенні чинники, рівень здоров'я, освіти, житлово-побутових умов та стабільність їх підтримання у процесі життєдіяльності особи тощо. Тому дедалі для оцінювання людського капіталу його декомпонували на людський (HC), організаційний (OC) та споживчий (SC):

$$IC = HC \cdot W_{HC} + OC \cdot W_{OC} + SC \cdot W_{SC}, \quad (4)$$

де: IC – результат оцінювання обсягу сформованого інтелектуального капіталу; W_{HC} , W_{OC} , W_{SC} – коефіцієнти вагомості людського (природного і набутого), організаційного (стосовно управлінських якостей та застосовуваних технологій) та споживчого (здатного приносити додану вартість та економічну вигоду) капіталу (Pogorhnia & Los, 2010).

Для оцінювання людського капіталу запропоновано використовувати такі показники – характеристики (Bandur et al., 2010):

1) освітньо-кваліфікаційний рівень та професіоналізм, за якого розраховують ефективність віддачі витрат на отримання знань:

$$NPV = \sum_{i=0}^n \frac{B_i}{(1+r)^i} - \sum_{i=0}^n \frac{C_i}{(1+r)^i}, \quad (5)$$

де: NPV – чиста приведена вартість витрат на отримання знань, грн; B_i – отриманий дохід від знань у період t , грн; C_i – витрати на знання у період t , грн; n – кількість років інвестицій; r – ставка відсотка, коефіцієнт;

2) продуктивність людського капіталу (через обсяги ВВП у розрахунку на одну особу наявного населення, середню погодинну ставку оплати праці, коефіцієнти відношення середньої заробітної плати до мінімальної тощо);

3) коефіцієнт віддачі інвестицій у людський капітал:

$$V_a = \frac{1}{(1-r)^t} \sum_{i=1}^n (B_i - C_i), t \in T, \quad (6)$$

де: V_a – обсяг людського капіталу у віці a , грн; B – заробітна плата, грн; C – частка заробітної плати у розрахунку на одиницю праці, коефіцієнт; r – відсоткова ставка, коефіцієнт; n – кількість років трудової активності індивіда;

4) грошова вартість індивіда;

5) умовна вартість людини (C) на певний момент її життя (n):

$$C^1 = aR_0 \frac{L_0}{L_n} r^n - aR_n; \quad (7)$$

$$C_m^2 = xR_n \frac{LN}{L_n} p^{N-n} - aR_n, \quad (8)$$

де: a – щорічні витрати на споживання включно з отриманням освіти, грн; $r = (1+i)$; i – ринкова відсоткова ставка, коефіцієнт; $P = 1/r$; L_n – кількість осіб у віці n , од.; R_n – вартість ренти особи у віці n , коефіцієнт; x – розмір майбутнього доходу у розрахунку на одну особу певної професії, грн; N – вік, за якого особа вступає в трудове життя;

6) якість економічних умов відтворення людського капіталу;

7) міра реалізації можливостей людського капіталу;

8) рівень конкурентоспроможності людського капіталу;

9) сформованість сучасних систем життєзабезпечення людського капіталу.

Потрібно зазначити, з одного боку, складність практичної апробації такого підходу, але, з іншого – його комплексність та врахування як параметрів формування, так і ефективності використання людського капіталу, віддачі на вкладені інвестиції, рівня впливу на якість життя та зміцнення конкурентоспроможності національного господарства. За наявності достатнього інформаційного забезпечення аналізований підхід без перебільшення може бути закладеним в основу дієвої і комплексної методики оцінювання ефективності державної та місцевої соціальної політики.

Як обґрунтування висновків відносно рівня сформованості соціальної інфраструктури можна застосовувати такий підхід:

$$CK = n \cdot R - nD \cdot R_1 + k \cdot \lambda - k_1 \cdot b + N - ND, \quad (9)$$

де: CK – обсяг соціального капіталу держави, грн; n – кількість громадських організацій, од.; R – кількість осіб, об'єднаних у суспільні організації, од.; nD – кількість громадських організацій з деструктивним капіталом, од.; k – кількість родин з конструктивним соціальним капіталом, од.; λ – середня чисельність осіб в родині, ос.; k_1 – кількість родин з деструктивним соціальним капіталом, од.; b – середня чисельність осіб сімей з деструктивним соціальним капіталом, ос.; N – кількість населення, що сповідують позитивні суспільні цінності та довіру, ос.; ND – кількість населення, що сповідує деструктивні цінності та є носіями негативних ціннісних орієнтацій, ос. (Lesechko & Sydorhuk, 2010). Однак, таким чином можливо якісно оцінити лише один з аспектів соціального розвитку держави, що стосується чисельності інституційних соціальних організацій, але це не характеризує їх дієвість та реальні інституційні можливості.

Науковці, що досліджують проблеми соціальної безпеки держави, в емпіричному оцінюванні здебільшого оперують показниками індексу людського потенціалу, індексу інтелектуального потенціалу суспільства, коефіцієнтами людського капіталу на одиницю населення, життєздатності населення, відношення середньодушового доходу до прожиткового мінімуму та рівня бідності, частки середнього класу. Такі показники, власне, утворюють групу другого підходу до оцінювання соціального зростання держави.

Зокрема, індекс розвитку людського потенціалу (ІРЛП), що був уперше запропонований ООН у 1990 р., визначають за формулою

$$ІРЛП = \frac{І_{ТЖ} + І_{РО} + І_{ВВП}}{3}, \quad (10)$$

де: $І_{ТЖ}$ – індекс очікуваної тривалості життя; $І_{РО}$ – індекс рівня освіти; $І_{ВВП}$ – індекс обсягу ВВП у розрахунку на одиницю населення.

Як перевагою, так і водночас недоліком цього методу є застосування індексів, тобто динаміки, а не абсолютних значень показників. Це спрощує підбір аналітично-статистичних даних, але забезпечує отримання висновку лише щодо покращення чи погіршення ситуації та їх темпів. Тобто країна з низьким рівнем розвитку людського потенціалу лише за рахунок незначного покращення показників може мати значно вищий ін-

декс, аніж держава з високим значенням розвитку та незначним подальшим його приростом.

Коефіцієнт життєздатності населення розробила організація ЮНЕСКО для надання характеристики здатності держави до збереження генофонду та інтелектуального розвитку населення в умовах реалізації конкретної соціально-економічної політики. Вважають, що зниження фактичного значення показника коефіцієнта життєздатності населення нижче від рівня 1,5 бала свідчить про кризовий стан, погіршення якості життя населення до межі, за якою починається його вимирання.

Індекс інтелектуального потенціалу суспільства значною мірою зорієнтований на оцінювання рівня освіченості населення та враховує показники: рівня освіти дорослого населення, частки студентів у загальній чисельності населення, витрат на освіту у ВВП, зайнятих у секторі науки та наукового обслуговування, витрат на науку у ВВП.

Аналогічно, під час оцінювання людського капіталу в розрахунку на одиницю населення пропонуємо визначити рівень витрат держави, підприємств та громадян на освіту, охорону здоров'я, культуру та інші напрями соціальної сфери.

Звернімо увагу на ще один визнаний міжнародною спільнотою комплексний показник функціонування соціальної сфери – індекс розвитку трудових ресурсів (Kearney, 2007), що розраховується Міжнародною організацією праці на основі звітів Світового банку, в основному щодо сегментів роздрібною торгівлі. Показник визначають у відсотках за трьома характеристиками: (1) наявність кваліфікованої робочої сили, (2) перспективи розвитку якісної робочої сили, (3) економічна ефективність робочої сили. Позитивно, що наша держава посідає в зазначеному рейтингу все ще високі позиції, відтак має значний невикористаний потенціал інтелектуально-кадрового розвитку ринку праці та економіки загалом.

Окремим сегментом досліджень соціальної сфери є підходи до вимірювання рівня бідності (Townsend, 1979). Зокрема, виокремлюють абсолютну, відносну та суб'єктивну концепції бідності, а узагальнювальний висновок про рівень бідності формується за результатами врахування усіх трьох концепцій. Водночас зауважимо, що ці характеристики мають лише дотичне відношення до соціальної ефективності держави.

Більш прикладне значення мають підходи сучасних вітчизняних дослідників проблем розвитку соціальної сфери. Вони здебільшого стосуються аналітичного оцінювання певної вибірки показників стану, структури, динаміки розвитку та ефективності окремих елементів чи напрямів соціальної сфери. До прикладу, це частка витрат на соціальний захист, освіту, науку, медицину, культуру, фізичне виховання та спорт тощо; заробітна плата, доходи і витрати населення; прожитковий мінімум для різних категорій громадян і міра його перевищення середньодушовими доходами та мінімальною заробітною платою; обсяги та структура державних і місцевих трансфертів; народжуваність, смертність, міграція та чисельність населення; індекси споживчих цін в усіх сегментах соціальних послуг; показники сімейної політики та ін. (Ruban, 2009).

Вивчаючи трансформації соціальної сфери України, науковці запропонували здійснювати інтегральне оцінювання її стану за великою кількістю окремих інди-

торів, об'єднаних у чотири групи: (1) освіта, (2) охорона здоров'я, (3) житлово-комунальне господарство, (4) культура (Kutsenko, 2005), враховуючи не лише функціональні ознаки показників, але регіональну диференціацію. Так, до групи охорони здоров'я (всього понад 30 показників) увійшли показники: стану здоров'я населення, забезпеченості населення потужностями інфраструктури охорони здоров'я, кадрового потенціалу галузі. Для оцінювання стану освітньої галузі використано п'ятнадцять показників з позитивним впливом та десять із негативним. Для аналізу стану культури та житлово-комунального господарства – по близько десяти показників. При цьому для розрахунку інтегрального показника запропоновано використовувати підхід, що враховує відхилення низки значень індикаторів рівня розвитку регіону від максимального чи середнього по країні з урахуванням напряму їх впливу (позитивний або негативний):

$$Y_i^{(o)} = \frac{1}{m+k} \left(\sum_{j=1}^m Y_{ij}^{(p)} + \sum_{j=1}^k (1 - Y_{ij})^n \right), \forall i \in m, \quad (11)$$

де: m – кількість показників з позитивним впливом, од.; k – кількість показників з негативним впливом, од.; x_{ij} – значення j -го показника для i -го регіону; $Y_{ij}^{(p)}$ – стандартизоване значення j -го негативного показника для i -го регіону. Стандартизація значень показників здійснюється так:

$$Y_{ij} = \frac{x_{ij} - \min(x_{ij})}{\max(x_{ij}) - \min(x_{ij})}, j = \overline{1, k}, i = \overline{1, m}. \quad (12)$$

Попри справедливий висновок, зроблений відносно уможливлення формування за результатами інтегрального оцінювання стану соціальної сфери висновків відносно соціальної ситуації в регіонах та державі загалом, характеру міжрегіональних диспропорцій та перспективних заходів державного регулювання в цій сфері, зауважимо, що порівняння фактичних показників із середніми чи максимальними дає змогу швидше сформулювати рейтинг регіонів держави за станом розвитку соціальної сфери. Іншими словами, розташувати регіони держави в порядку покращення інтегрального показника соціального розвитку. Тобто, якщо стан соціальної сфери загалом по державі низький, то найкращим буде регіон, значення якого найбільше відхиляється (у позитивний бік) від середнього чи максимального значення. Але це не означає, що стан розвитку соціальної сфери у цьому регіоні високий.

Вважаємо, що охарактеризована методика має важливе прикладне значення, втім більшою мірою для виявлення регіональних соціальних диференціацій, а не формування висновків за рівнем розвитку соціальної сфери. Для останнього більше підходить порівнювати фактичні значення не з середніми чи максимальними, а з оптимальними або науково обґрунтованими мінімумами.

Саме на таких позиціях засновано методику оцінювання стану соціальної сфери у методичних рекомендаціях з розрахунку рівня економічної безпеки держави Міністерства економічного розвитку та торгівлі України, якою передбачено визначення узагальнювального коефіцієнта на основі попереднього розрахунку міри відхилення кожного з індикаторів від критичної (граничної) межі, за якою настає абсолютна небезпека для розвитку соціальної сфери держави. Такими індикато-

рами та їх критичними значеннями встановлені: частка населення із сукупними витратами, які нижчі від 75 % медіанного рівня сукупних витрат (рівень бідності) – 25 %; частка населення із середніми сукупними витратами на одну особу на місяць, які нижчі від прожиткового мінімуму – 40 %; відношення середньої зарплати до прожиткового мінімуму – 3 рази; відношення мінімального розміру пенсії до прожиткового мінімуму – 1,5 рази; відношення індексу номінальних сукупних ресурсів домогосподарств до індексу споживчих цін – 1; відношення сукупних витрат 10 % найбільш забезпеченого населення до 10 % найменш забезпеченого – 8 разів; частка витрат на харчування (продовольчі товари та харчування поза домом) у загальному обсязі споживчих грошових витрат домогосподарств – 50 %; рівень безробіття за методологією МОП – 10 %; рівень тривалого безробіття у працездатному віці – 30 %; наявність житлового фонду в середньому на одну особу – 25 м²; кількість уперше зареєстрованих випадків захворювань на 100 осіб – 60 од.; обсяг видатків зведеного бюджету на охорону здоров'я до ВВП – 4 %; обсяг видатків зведеного бюджету на освіту до ВВП – 8,3 %; охоплення випускників 9-х класів повною середньою освітою – 100 %; очікувана тривалість життя при народженні – 70 років; коефіцієнт дитячої смертності (померло дітей віком до одного року на 1 тис. народжених) – 2 ос.; коефіцієнт природного приросту (на 1 тис.) – 2,8 ос.; сумарний коефіцієнт народжуваності населення (середня кількість дітей, народжених жінкою за все життя) – 2,2 ос.; чистий коефіцієнт відтворення населення (брutto) – 1,1 ос.; коефіцієнт старіння (станом на 1 січня) – 18 %; демографічне навантаження непрацездатного населення на працездатне – 60 %.

Таким чином враховано понад 20 показників, які характеризують стан соціальної сфери. Очевидно, що це не всі з можливих характеристик соціального забезпечення і розвитку, до того ж дискусійними залишаються й граничні значення окремих коефіцієнтів. Але загалом методичний підхід зорієнтований на встановлення інтегральної міри відхилення фактичного стану справ від мінімально необхідного, а отже, має значне прикладне значення.

Подальші напрацювання у цій сфері (Piash, 2012) довели необхідність розширення переліку індикаторів та формування системної сукупності показників:

- у межах відтворення населення та трудових ресурсів потенціалу: коефіцієнт депопуляції; сумарний коефіцієнт народжуваності; коефіцієнт смертності немовлят; коефіцієнт старіння населення; рівень захворюваності населення; рівень інвалідизації; рівень поширеності ВІЛ/СНІД серед дорослого населення; рівень бідності, частка населення з середньодушовими грошовими доходами на місяць нижчим від прожиткового мінімуму; квінтільний коефіцієнт диференціації доходів; співвідношення грошових доходів 20 % найбільш та 20 % найменш забезпеченого населення; співвідношення мінімального розміру пенсії та прожиткового мінімуму; рівень демографічного навантаження;
- у межах соціальної сфери: частка видатків зведеного бюджету на охорону здоров'я, частка витрат з бюджету на освіту; частка видатків зведеного бюджету на культуру, мистецтво, спорт, сферу обслуговування; наявність житлового фонду в середньому на одну особу; індекс освіти; рівень охоплення дітей дошкільними закладами;

забезпеченість населення лікарняними ліжками; індекс соціального середовища;

- у сфері ринку праці та зайнятості населення: співвідношення середньої та мінімальної заробітної плати; співвідношення середнього розміру допомоги з безробіття і прожиткового мінімуму; рівень безробіття; рівень тривалого безробіття; частка соціально усунутого населення; рівень прихованої зайнятості; навантаження на одне вільне робоче місце; рівень вимушеної повної зайнятості; рівень працевлаштування незайнятих громадян; частка працівників, що підвищили кваліфікацію; рівень охоплення працівників колективно-договірним регулюванням;
- у сфері міграції – коефіцієнт міграційного приросту населення; коефіцієнти інтенсивності міжрегіональних міграційних переміщень та міждержавної імміграції населення; коефіцієнт інтенсивності міждержавної еміграції населення; навантаження постраждалих від торгівлі людьми; рівень охоплення постраждалих від торгівлі людьми.

Висновки. Проаналізувавши методичні підходи до оцінювання соціального розвитку держави, зазначимо, що всі з них мають як переваги, так і недоліки. Відтак найбільш доцільно застосовувати поєднання декількох підходів та методів дослідження, залежно від масштабів оцінювання, поставлених завдань та фінансових і часових ресурсів. Так, застосування інтегральних вимірювань доцільне для виявлення соціальних диференціацій, а також моніторингу динаміки зміни стану розвитку соціальної сфери; орієнтування на часткові групові показники доцільніше під час спостереження за станом розвитку окремих сегментів соціальної сфери; визначення комплексних одиничних індексів доречно для порівняння місця України у рейтингах країн за станом соціального розвитку. Втім, головне призначення методики оцінювання полягає в тому, щоб встановити проблеми і перешкоди та обґрунтувати дієві механізми і засоби їх розвитку. Тобто вони слугують інформаційним забезпеченням прийняття управлінських рішень. Їх вироблення базується на моделях і механізмах державного регулювання, що є предметом наступного підрозділу дослідження.

Перелік використаних джерел

- Bandur, S. I. (Ed.). Bohush, L. H., & Zaiats, T. A. (2010). *Sotsialnyi kapital Ukrainy: teoryko-metodolohichni osnovy formuvannia* [Social Capital of Ukraine: Theoretical and Methodological Foundations of Formation]. Kyiv: RVPS of Ukraine of the National Academy of Sciences of Ukraine. [in Ukrainian].
- Bogomolov, V. A. (2006). *Ekonomicheskaiia bezopasnost* [Economic Security]. Moscow: Unity-Dana. [in Russian].
- Piash, O. I. (2012). *Transformatsii systemy sotsialnoi bezpeky Ukrainy: rehionalnyi vymir* [Transformation of the Ukrainian Social Security System: Regional Dimension]. Lviv: PAIS. [in Ukrainian].
- Kearney, A. T. (2007). *Kearney Global Retail Development Index*. Retrieved from: http://www.atkearney.at/content/misc/wrap-per.php/id/49864/name/pdf_atkearney_big_grdi_2007_1182933353fea-1183462095a762.pdf.
- Koritskii, A. V. (2000). *Vvedenie v teoriyu chelovecheskogo kapitala* [Introduction to the theory of human capital]. Novosibirsk: SibUPK. [in Russian].
- Kutsenko, V. I. & Ostafiichuk, Ia. V. (2005). *Transformatsii sotsialnoi sfery Ukrainy: rehionalnyi aspekt* [Transformation of the Social Sphere of Ukraine: Regional Aspect]. Kyiv: Oriyana. [in Ukrainian].
- Kutsenko, V. I. (2008). *Sotsialna sfera: realnist i kontury maibutnoho (pytannia teorii i praktyky)* [Social sphere: the reality and contours

- of the future (questions of theory and practice]. Nizhyn: Aspect-Polygraph Publishing LLC. [in Ukrainian].
- Lesechko, M. D. & Sydorochuk, O. H. (2010). *Sotsialnyi kapital: teoriia i praktyka* [Social Capital: Theory and Practice]. Lviv: LRIPA NAPA. [in Ukrainian].
- Maslou, A. (2008). *Motivatsiia i lichnost* [Motivation and Personality]. St. Petersburg: Peter. [in Russian].
- Nakaz Ministerstva ekonomiky Ukrainy. (2007). *Metodyka rozrakhunku rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy* [Order of the Ministry of Economy of Ukraine "Method of calculation of the level of economic security of Ukraine"]. Retrieved from: <http://www.me.gov.ua>. [in Ukrainian].
- Porokhnia, V. M. & Los, V. O. (2010). *Modeliuvannia vplyvu intelektualnoho kapitalu na innovatsiinyi rozvytok pidpryiemstva* [Modeling the Influence of Intellectual Capital on Innovative Development of Enterprise]. Zaporozhye: Classic Private University. [in Ukrainian].
- Ruban, Yu. H. (Ed.). (2009). *Ukraina v 2005-2009 rr.: stratehichni otsinky suspilno-politychnoho ta sotsialno-ekonomichnoho rozvytku* [Ukraine in 2005-2009: strategic assessments of socio-political and socio-economic development]. Kyiv: NISS. [in Ukrainian].
- Senchagov, V. K. (Ed.). (2005). *Ekonomicheskaia bezopasnost Rossii: obshchii kurs* [Economic Security of Russia: A General Course]. Moscow: Delo. [in Russian].
- Townsend, P. (1979). *Poverty in the United Kingdom. A survey of household resources and standards of living*. Berkeley & Los Angeles: Univ of California Press.
- Varnalii, Z. S. (Ed.). (2007). *Derzhavna rehionalna polityka Ukrainy: osoblyvosti ta stratehichni priorityety* [State Regional Policy of Ukraine: Peculiarities and Strategic Priorities]. Kyiv: NISS. [in Ukrainian].

М. А. Кальницкая

Ужгородский национальный университет, г. Ужгород, Украина

МЕТОДОЛОГИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ СИСТЕМЫ СОЦИАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ

Исследованы такие комплексные категории социального развития, как политика доходов и их налогообложение, перераспределение бюджетных социальных трансфертов, социальное расслоение, расходы населения, качество жизни, сфера медицинских услуг относительно отдельной личности, хозяйствующего субъекта, а также на отраслевом, региональном и общегосударственном уровнях. Показано, что на основе трехстороннего партнерства и взаимодействия институтов социальной и гражданской инфраструктуры возможно обеспечение качественной модернизации системы социального обеспечения и повышения качества жизни населения. Описана модель расчета стоимости человеческого капитала, которую в дальнейшем предложено расчленить на человеческий, организационный и потребительский. Предложено использовать ряд показателей для оценки человеческого капитала: образовательно-квалификационный уровень, производительность, коэффициент отдачи инвестиций и качество экономических условий воспроизводства, денежная стоимость индивида и мера реализации его возможностей, а также уровень конкурентоспособности, сформированность современных систем жизнеобеспечения. Описаны подходы к оценке уровня сформированности социальной инфраструктуры. Показана целесообразность интегральной оценки ее состояния по четырем группам индикаторов: образование, здравоохранение, жилищно-коммунальное хозяйство, культура, с учетом региональной дифференциации. Доказана необходимость расширения перечня индикаторов и формирования системной совокупности показателей.

Ключевые слова: социальная политика; социальная инфраструктура; мониторинг; человеческий капитал; системы жизнеобеспечения.

М. А. Kalnytska

Uzhhorod National University, Uzhhorod, Ukraine

METHODOLOGY OF THE SOCIAL DEVELOPMENT SYSTEM RESEARCH

The current state policy of social development is a topical issue of the present. Analysis of this structural multicomponent complex requires significant scientific and applied research. In the field of research, comprehensive categories such as income policy and taxation, redistribution of budget social transfers, social stratification, population expenditures, quality of life, and the sphere of medical services are studied. The development of human capital is also an important parameter of the effectiveness of state social policy. The process of ensuring the social development of the state is objectively characterized by a phase, which is conditioned both by the nature of meeting the needs of people, and by the need to build, a multilevel and integrated state policy. Therefore, it is important to determine the theoretical and methodological principles of the dynamic-structural model of optimization of the characteristics of social development in the system of socio-economic growth of the state. We believe that it is important to focus on the availability of basic provisions for the socio-economic security of a person, as well as to ensure a positive dynamics of the conditions of reproduction of labour-resource potential. Necessary are positive changes in the labor market, in the environment of entrepreneurial activity, self-employment of the population, in relation to the formation and expansion of the subjects of the middle class, increase of the financial and economic condition of the economy. This will create resource and financial-investment conditions for the development of the social sphere, the development of a system of social infrastructure institutions, the internal market and a network of social and consumer services. The progressive task is to improve the index of human development, accumulation of intellectual and personnel potential and its use for intellectualizing the socio-economic growth of the state. The use of integrated measurements is useful for identifying social differentiations, monitoring the dynamics of changes in the state of development of the social sphere. However, the main purpose of the assessment methodology is to identify problems and obstacles and to justify the effective mechanisms and means of their development. In the presence of sufficient information support, the systematic consideration of the efficiency of human capital use, the return on investment, the level of influence on quality of life and the strengthening of the competitiveness of the national economy can become the basis of a comprehensive methodology for assessing the effectiveness of state social policy.

Keywords: social policy; social infrastructure; monitoring; human capital; life support systems.